

O TZV. BRATISLAVSKÝCH POHÁROCH (PRÍSPEVOK K POZNANIU KERAMICKÝCH GOTICKÝCH POHÁROV)

JOZEF HOŠŠO

Pohár ako druh nádoby bez ohľadu na materiál, z ktorého bol vyrobený i bez ohľadu na tvar alebo veľkosť, mal primárnu funkciu nádoby na pitie. Okrem zachovaného trojrozmerného materiálu, svedčia o popularite pohárov aj písomné pramene, medzi ktorými svojim obsahom je zvlášť pozoruhodná kniha pitia zo zámku Ambra v Tirolsku (Glas 1963, 13; Mielke 1977, 42).

V období neskorého stredoveku okrem keramických pohárov - mäkkého hrnčiarskeho riadu - aplikovali výrobcovia všetky druhy dostupných a na tento účel vhodných materiálov. Tradičným materiálom bolo drevo, ktoré sa používalo na výrobu jednoduchých, podomácky vyrábaných nádob najmä z dýh, ktorých tvar sa nemenil (Scholkmann 1982, 124), ale aj sústružené nádoby s dobovými morfológickými znakmi (Holl 1966, 51; Mészárosová - Polla 1983, 305). Výnimočne vhodným materiálom na výrobu pohárov bolo sklo - väčšiu stredovekých sklárskych výrobkov tvoril tento sortiment, o čom svedčia nielen archeologické nálezy (Hejdová - Reichertová 1982, 182), ale tiež ekvivalentné používanie slova pohár v češtine a nemčine „sklenka“ a „Glas“. Oblúbeným materiálom na výrobu pohárov boli tiež farebné alebo drahé kovy, najmä cín. Poháre tvorili výraznú časť sortimentu výrobkov aj v dielnach na kameninu v oblasti Porýnia, Saska, Hesenska a na území Holandska a Belgicka, odkiaľ sa exportovali za hranice aj východným smerom (Holl 1990; Nawrołski 1989). Kameninovým riadom je aj severomoravská loštická keramika známa aj na Slovensku prostredníctvom pohárov (Slivka 1983).

Rôznorodosť materiálov používaných na konci stredoveku na výrobu pohárov, výtvarný štýl a lokálne tradície, determinovali rôznorodosť tvarov a výzdoby. Prelínanie a preberanie tvarov pohárov a spôsobu výzdoby, bolo pravdepodobne často motivované snahou napodobovať výrobky z drahších, a teda ťažšie dostupných materiálov výrobkami z lacnejšieho materiálu (Himmelová 1990, 442; Hoššo 1989 a, 205; 1989 b, 135; Walowy 1979,93). Pre takéto napodobovanie, prispôsobovanie lokálnemu alebo dobovému vkusu a praktickým požiadavkám spotrebiteľov bol mäkký hrnčiarsky riad najvhodnejší.

Základným tvarom v neskorom stredoveku bol tzv. **gotický pohár** s esovitou profiláciou, alebo menej rozšírený lievikovitý, resp. cylindrický tvar. Tieto základné tvary mali množstvo lokálnych a dobových odlišností. Tvarovo vyvinuté poháre sú na území západnej Európy známe už od 12. storočia (Lobbedey 1968, 55). Na Slovensku aj v okolitých krajinách najstaršie nálezy hlinených pohárov sú datované v mestách od 14. storočia a vo vidieckom prostredí až od 15. storočia. Mestské aglomerácie boli - podľa archeologických nálezov - tiež hlavnými zákazníkmi hrnčiarov vyrábajúcich poháre, ktoré mali výrazné lokálne znaky. Prví na lokálny tvar pohárov z územia stredovekého mesta upozornil a do

literatúry uviedol „brnenské poháre“ V. Nekuda (Nekuda - Reichertová 1968, 155). Na Slovensku lokálnu uniformnosť zdôraznil B. Polla (1979, 130) a autor príspevku (Hoššo, 1989 b, 225) v súvislosti s pohármi z Bratislavy, resp. Kremnice.

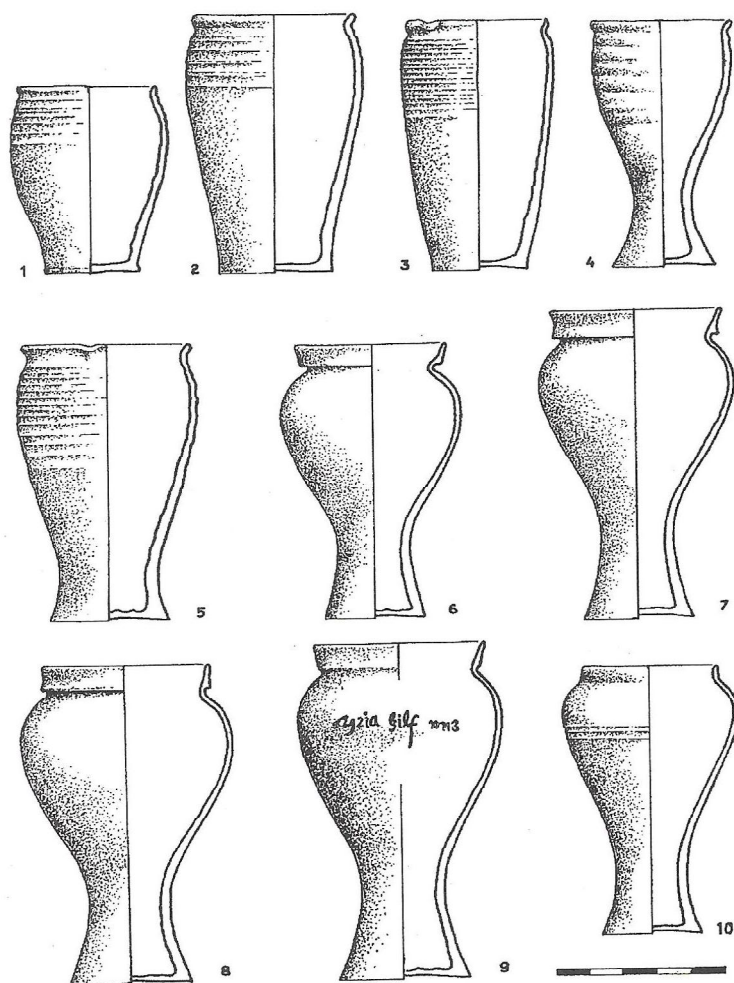
Archeologické nálezy „bratislavských pohárov“, ktorých počet je niekoľkonásobne väčší než z iných slovenských miest, pochádzajú z územia historického jadra mesta. Písomné zmienky o hrnčiároch v Bratislave pochádzajú už zo 14. storočia (Sprušanský 1968, 80) a v čase založenia cechu v roku 1569 (Kresz 1976, 145) malo bratislavské hrnčiárstvo písomne doloženú už dvojstoročnú tradíciu. Archeologickým dokladom existencie hrnčiarskej dielne na území mesta pred udelením privilégii v roku 1291 je nález hrnčiarskej pece na Primaciálnom nám. (Piffl 1965), ktorej interpretácia nie je odborníkmi jednoznačne uznávaná. Mladšia pec zo 14. až 15. storočia sa nachádzala pravdepodobne za hradbami, neďaleko Michalskej brány (Egyházy-Jurovská 1984). Iné konkrétne doklady existencie stredovekých hrnčiarskych dielní na území Bratislavy nepoznáme. Veľké množstvo hrnčiarskych výrobkov, preukázateľne aj s lokálnymi (bratislavskými) znakmi, svedčí však o značnej produktivite bratislavských hrnčiárov a masovej spotrebe hrnčiariu v samotnom meste. Pravdepodobne malá časť produkcie bratislavských hrnčiárov sa exportovala aj za hranice mesta (Mais 1981, 16).

Pri identifikácii lokálnej morfológie a chronológie vývoja bratislavských pohárov neskorého stredoveku boli použité nálezové súbory, ktoré po konfrontácii s inými známymi nálezmi môžeme považovať za reprezentatívnu vzorku. Vývoj bratislavských pohárov môžeme rozdeliť **do troch etáp**. V prvej (14. až začiatok 15. storočia) nemá ešte tvar pohárov uniformné, ani lokálne znaky. V druhej etape (približne v 2. až 4. štvrtine 15. storočia) vývoj lokálneho gotického tvaru vrcholí. Tretia etapa (koniec 15. až prvá polovica 16. storočia) je obdobím doznievania vývoja bratislavských pohárov.

Vo vývojovom rade tvaru na začiatok môžeme zaradiť nález pohára z Františkánskej (predtým Pugačevovej) ulice č. 3 (obr. 1:1), datovaný sprievodným materiálom do 1. pol. 14. storočia (Baxa 1978, 40). Viac o tvaroch pohárov v 14. storočí sa môžeme dozvedieť z bohatého nálezového súboru z odpadovej jamy v pivnici domu č. 2 na Hlavnom námestí (Hoššo 1992). V súbore tvorili celé, resp. zrekonštruované tvary a fragmenty z viac ako 50 pohárov, t. j. necelých 8 % z celkového počtu keramických nálezov. Približne 80 % tvorili hrnce rôznych tvarov, 7 % ploché a kuželovité pokrývky a zvyšok tvorili (v poradí podľa počtu nálezov) osvetľovacie kahančeky, panvice na nôžkach, neglazované džbány, hlboké misy, lieviky, glazované džbány, hrniec na nôžkach a cylindrická glazovaná nádoba. Okrem hlineného riadu sa nachádzalo v jame 25 fragmentov sklenených pohárov a fliaš a fragmenty dvoch nádob z bronzového plechu. Odpadová jama bola súčasťou vežového domu bohatého meštana, podľa P. Baxu a V. Ferusa (1991, 16) kupca, pravdepodobne od druhej polovice 13. storočia. Jamu zasypali v 2. polovici 14. storočia.

Časť pohárov z Hlavného námestia sa profiláciou podobá poháru z Františkánskej ulice, ale väčšina z nich má už „gotický“ tvar so štíhlou nôžkou (obr. 1:2-5). Vydutina kupy je však ešte nevýrazná, podobne ako zúženie nôžky. Ani v jednom prípade nemal okraj manžetovitú profiláciu, typickú pre druhú etapu, ale boli jednoducho von vyklonené a ich hrana bola zaoblená. V niektorých prípadoch majú okraje drobné výlevky („pyšteky“). Pre všetky poháre je charakteristické žliabkovanie povrchu stien tela, resp. zdobenie žliabkovým rebrovaním. Všetky poháre už vytáčali z jemnozrnnej hlíny na hrnčiarskom kruhu, ale časť z nich po vytáčaní z disku kruhu nezrezávali, ale ešte strhávali. Sfarbenie pohárov je sivé po redukčnom vypálení.

V druhej etape okrem kulminovania vývoja bratislavských pohárov dochádza aj k výraznému nárastu percentuálneho podielu pohárov v uzavretých súboroch nálezov i v kultúr-

Obr. 1. 1: Františkánka ul.; 2-5: Hlavné nám. 2 (1. etapa); 6-10: Panská ul. 16 (2. etapa).

nych vrstvách. Reprezentatívny súbor predstavuje výplň z chladnice v pivnici domu č. 16 na Panskej ul. Z celkového počtu 196 fragmentov a celých nádob tvorili poháre viac ako 30 %. Z ostatných typov nádob boli najpočetnejšie hrnce (55 %). Džbány (5 %), kuželovité pokrývky, misy, plochá pokrývka, panvica, cibulovitá sporiteľnička a ohrievacia miska tvorili nepodstatnú časť súboru. Okrem hlinených nádob sa v chladnici nachádzal tiež väčší počet kachlíc a sklenených nádob (obr. 1:6-10).

Datovanie súboru do 2. až 3. štvrtiny 15. storočia umožňuje tvar sprievodných nádob a kachlíc, a tiež nápis vyrytý písanou minuskulou na vydutine jedného z pohárov (obr. 1:9).¹ Nápis „Maria hilf uns“ je svojim obsahom bežný a potvrdzuje všeobecnú rozšírenosť mariánskeho kultu v tomto období (Šmahel 1990, 297). Nemecká mutácia je odzrkadlením výrazného podielu nemeckého etnika v osídlení stredovekej Bratislavy, podobne ako prvé v nemčine písané artikuly bratislavských hrnciarov z roku 1569 (Kresz 1976, 154). Podobným spôsobom gotickou minuskulou vyrytý nápis mal aj pohár nájdený takisto v chladnici

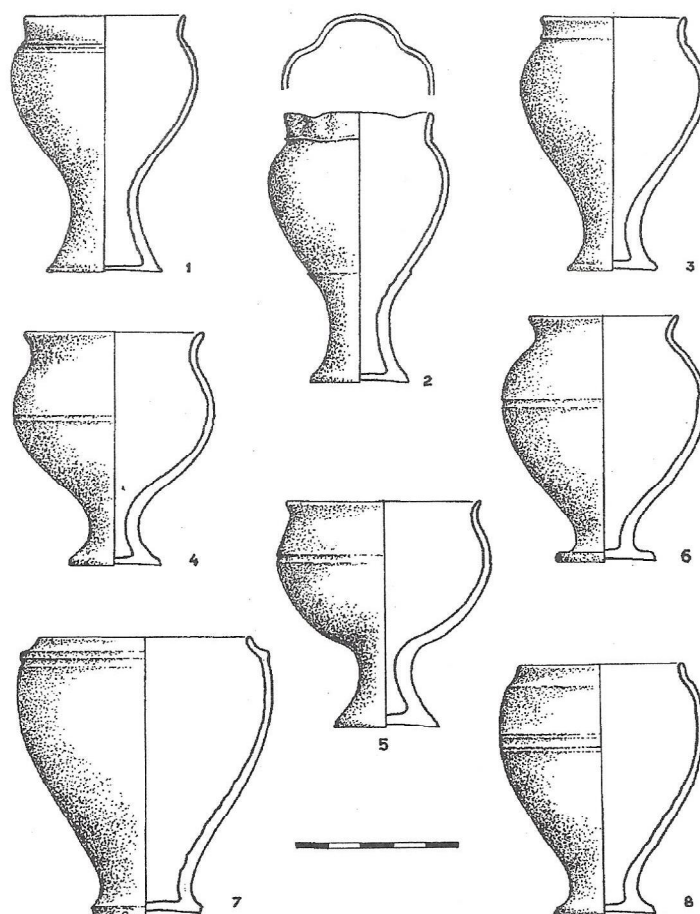
stredovekého domu v Košiciach (Čaplovič 1990, 94). Tieto dva príklady sú napriek veľkému počtu nálezov pohárov doteraz zo Slovenska jediné a aj v iných krajinách sú podobné príklady výnimočné. Častejšie sú príklady výskytu nápisov na hrnčiarskom riade z mladšieho obdobia, niekedy tiež na dodatočne zhotovených kovaniach kameninových nádob (Holl 1990, 235), ale najmä na sklenených, maľovaním zdobených pohároch (Braunová 1980; Golebiewski 1992).

Pre sledovanie vývoja tvaru bratislavských pohárov v druhej etape je reprezentatívny a sprievodným materiálom dobre datovaný súbor z výplne odpadovej jamy v dome na Kapitulskej ulici č. 11 (Lesák - Mináriková 1993, 80). Medzi sprievodným materiálom z 2. polovice 15. storočia boli aj fragmenty dvoch fajansových džbánikov, ktorých tvar a výzdoba sú identické s nálezmi z hradu Kőszeg. I. Holl (1992, 98) deväť fragmentov fajansových džbánikov identifikoval ako hornotaliansku majoliku z rokov 1470 až 1480. Vzácné fajansové džbániky, ktorých životnosť bola dlhšia než mala bežná hrnčiarina, nemohli sa dostať do zásypu odpadovej jamy v Bratislave pred poslednou štvrtinou 15. storočia.

Na základe vybraných súborov a ostatného bohatého materiálu, môžeme demonštrovať tvar bratislavských pohárov v druhej etape - neskorej gotike. Poháre majú už výrazný kalichovitý tvar so štíhlou vysokou nôžkou a výraznú vydutinu (plecia) kupy v hornej časti (obr. 1:6-10). Koncom etapy vydutina pliec sa zmiernuje a kupa má baňatý tvar (obr. 2:1-3). Pre túto etapu je typické mierne lievikovito roztvorené ústie s manžetovitou profiláciou okraja. Koncom etapy prevládajú okraje zvislé, príp. mierne prehnuté, bez manžetovitého zosilnenia. Vo výnimočných prípadoch je ústie pretláčané do lalokov v tvare štvorlístka. V dolnej časti vývoj tvaru smeroval k postupnému znižovaniu a zoštíhľovaniu nôžky. Charakteristickým znakom je hladký povrch stien, iba ojedinele ku koncu etapy s nevýraznou horizontálnou jednoduchou alebo zdvojenou ryhou na vydutine. Poháre druhej etapy sú dokonale vytáčané z jemnozrnnej hlíny a vypálenie v redukčnej atmosfére je tvrdé, s rovnomerným sfarbením črepu (vrátane lomu) do tmavosivého odtieňa.

Tretiu etapu vývoja bratislavských pohárov tvorí najmenšia skupina nálezov. Väčšina z nich je zo statickej sondy v dome na Michalskej ulici č. 9 (Maruniaková 1991), ktoré môžeme datovať do staršej časti etapy (obr. 2:4-6). Z mladšieho obdobia etapy sú dva poháre nájdené v studni domu na Hlavnom námestí č. 4 (obr. 2:7,8; Lesák - Mináriková 1993). V obidvoch súborech sa spolu s pohármi nachádzala aj keramika zdobená engobou (štetcom alebo rožkom) pod transparentnú glazúru, t. j. technikou známou od 1. polovice a rozšírenou až v 2. polovici 16. storočia. Exmplárom z Hlavného námestia boli veľmi podobné poháre nájdené v Banskej Bystrici v objekte, ktorý zanikol pri požiari v roku 1500 (Mácelová 1996). Päť zrekonštruovaných kusov a fragmenty pohárov ležali v zánikovom horizonte spolu s keramikou, ktorej časť podľa tvaru a technológie mohla byť vyrobená aj v 16. storočia. Na území susednej Moravy je v archeologických nálezoch doložené používanie hlinených pohárov do 16. storočia (Kundera - Měřinský 1987; Novotný 1959; Pajer 1983, 50). Na základe uvedených faktov začiatok tretej etapy môžeme predpokladať okolo roku 1500 a jej prežívanie až do polovice 16. storočia.

Tvar pohárov má tretej etape viac než v predchádzajúcom období zvýraznený horizontálny rozmer širokou kupou na nízkej nôžke. Ústie je nízke, mierne roztvorené a plynule prechádza do tela. Jednoduchý okraj má oblú hranu. Pravdepodobne v mladšom období etapy mohol byť okraj profilovaný tiež odsadením a zúžením ústia (obr. 2:7,8). Ako výzdobný prvok sa stretávame s plytko rytými ryhami na vydutine kupy. V porovnaní s druhou etapou sú v tomto období poháre vytáčané menej dokonalým spôsobom, steny nádob sú hrubšie a aj opracovanie povrchu stien je menej precízne. Charakteristickým znakom tejto etapy je ružovohnedé až hnedočervené sfarbenie tvrdo vypáleného črepu v oxidačnej

Obr. 2. 1-3: Kapitulská ul. 11 (2. etapa); 4-6: Michalská ul. 9; 7, 8: Hlavné nám. 4, studňa č. 3 (3. etapa).

atmosfére. Ani v jednom známom prípade v Bratislave nebola použitá glazúra. Hlinené poháre boli lacnou náhradou sklenených, ktoré ich úplne nahradili v 2. polovici 16. storočia.

Ako už bolo uvedené, analogický výskyt pohárov je známy aj v iných mestách. S bratislavskými pohármi sú porovnateľné predovšetkým brnenské: tvarom a vývojom, obdobím výskytu i vysokým percentuálnym zastúpením v nálezových súboroch (Měchurová 1991, 145; Michna 1970, 147).

Z územia Slovenska analogický výskyt pohárov je známy v Kremnici, kde medzi nálezmi z mestského hradu boli poháre spolu s hrncami najpočetnejšie zastúpeným typom nádob. Absenciu nálezu väčšieho súboru týchto pohárov z územia mesta môžeme dať do priameho súvisu s nedostatočným výskumom. Na rozdiel od bratislavských, mali kremnické poháre iba jednoduchý lievikovitý tvar a boli vytáčané hrubo, bez retuše nerovností hlinčiarkeho rukopisu. Doteraz známe nálezy týchto pohárov sú datované do krátkeho časového úseku 1. až 2. tretiny 15. stor. (Hoššo 1989 a, 205).

Analogický výskyt hlinených pohárov, ako ich poznáme z územia Bratislavy a Brna, je aj z historického jadra Košíc. V chladnici v centre stredovekého mesta bol nájdený súbor

keramiky, ktorého väčšiu časť tvorili dobre zachované exempláre pohárov (Čaplovič 1990, 94). Tvar pohárov z Košíc a hnedočervená farba črepu po vypaľovaní v oxidačnej atmosfére potvrdzujú výrobu tohto druhu hrnčiariny v stredovekých mestách so špecificky lokálnymi znakmi. Príčinou absencie nálezov ďalších súborov z Košíc môže byť mladšia stavebná činnosť, resp. nedostatočný aplikovaný archeologický výskum v historickom jadre.

Môžeme predpokladať, že archeologické výskumy v súčinnosti s rekonštrukciou domov v historických jadrách miest budú zdrojom poznania výnimočne zaujímavého typu stredovekej keramiky - pohárov aj v iných mestách. Za potvrdenie tejto hypotézy môžeme považovať najnovší nález tvarovo jednotného súboru pohárov z historického jadra Banskej Bystrice (Mácelová 1996) a tiež starší nálezový súbor z neďalekého Zvolena (Hoššo 1989 a, 205).

Veľký podiel pohárov v nálezoch keramiky z územia Bratislavy, čo je markantné hlavne v uzavretých kolekciami z chladníc, studní a odpadových jám (v druhej etape vývoja 25 až 50 %), nie je možné spájať s privátnou potrebou stredovekej domácnosti. Je pravdepodobné, že veľká spotreba pohárov súvisela s právom výčapu, ktorého sa Ondrej III. vzdal v roku 1291 udelením práv v prospech mesta. Na základe udelených výsad mohli pestovatelia hrozna voľne čapovať víno v malom bez osobitného povolenia (Kalesný 1967, 75). Je pravdepodobné, že víno čapovali bratislavskí mešťania v prízemných častiach svojich domov. Podľa I. Holla (1989, 66) na tento účel slúžili prejazdy gotických domov, v ktorých boli na bokoch niky (sedílie). Podľa najnovších výsledkov historickoarchitektonických výskumov a náhodných objavov v Bratislave poznáme bezmála desiatku prejazdov s nikami, ktorých oblúk zdobila honosná kružba. Vieme tiež, že väčšina mešťanov v Bratislave vlastnila vinice, nielen v bezprostrednom okolí, ale aj vo vzdialenejších dedinách na Záhorí alebo na východnej strane Malých Karpát (Baďurík 1990, 30; Jankovič 1987, 193; Varsík 1984, 92). Víno bolo, spolu s jolčom, tiež hlavným obchodným artiklom mesta (Hunka 1995, 586). O prosperujúcom vinohradníctve okrem písomných správ svedčia aj archeologické nálezy rastlinných zvyškov, najmä semien hrozna a semiená pre pivničné hospodárstvo potrebného fľaškovca obyčajného, používaného na zhotovovanie „heverov“ (Hajnalová 1985, 106).

Víno si svoje dominantné postavenie udržalo vo výčapoch v Bratislave do konca 15. storočia. Až od 16. storočia začína víno konkurovať pivo, ktoré sa dovážalo najmä z Brna a Olomouca (Baďurík 1990, 126). Čapovaniu piva slúžili pravdepodobne poháre s obsahom 1 až 1,5 holby (0,8 až 1,2 litra), ktoré sa vyskytujú medzi nálezmi na konci druhej a v tretej etape.

Výčapu vína a piva slúžili lacné hlinené poháre tiež v Brne, Kremnici, Košiciach a iných mestách. Podľa nálezov z južnej Moravy prenikala z miest „móda“ hlinených pohárov aj na vidiek, kde moravskí bádatelia predpokladajú ich miestnu výrobu (Kundera - Měřínský 1987). Južná Morava výrazne inklinovala k rakúskemu územiu ako oblasť kolonizovaná nemeckými hosťami (Měřínský 1993). Tento fakt môže evokovať otázku, do akej miery je výskyt pohárov ovplyvnený etnickým zložením osídlenia, resp. do akej miery ich výrobu mohli ovplyvniť nemeckí hostia. Aktuálnosť tohto problému podčiarkuje fakt, že prúdy nemeckých hostí smerovali predovšetkým do miest, vrátane vyššie uvedených - Brna, Kremnice a Košíc (Himmelová 1990, 444; Lamoš 1969, 49; Čaplovič 1991, 79).

Na území Bratislavy a v jej okolí sa usadzovali nemeckí hostia už od 10. storočia (Varsík 1984, 40). V období výroby pohárov špecifického lokálneho tvaru bratislavskými hrnčiarimi obývali Bratislavu už nemeckí „hostia“ - starousadlíci, ktorí nemohli bratislavské poháre priniesť z pôvodnej vlasti. Okrem toho archeologické nálezy z Bratislavy presvedčivo dokumentujú miestny vývoj pohárov - ich tvaru aj postupného kvantitatívneho nárastu, resp. ústupu. Bratislava, podobne ako Košice bola mestom s výrazným podielom reme-

selníckeho a kupeckého stavu. V Kremnici dominantným elementom boli ťažiarci. V 14. a 15. storočí je výčapníctvo v mestách je špecializovanou profesiou a v opodstatnených prípadoch sú výčapníci zamestnávaní majiteľmi viníc, resp. domov v exponovanej časti mesta (najčastejšie na námestí), ak túto činnosť nevykonával sám majiteľ. Najvhodnejším materiálom na výrobu pohárov pre výčap vína alebo piva bola hlina - hrnčiarsky riad. Medzi hrnčiarmi, ktorí tvorili najchudobnejšiu vrstvu remeselníkov boli aj Slováci. Hlinené poháre môžeme preto považovať za produkt stredovekej mestskej civilizácie, ktorej určujúcim kritériom bolo socioekonomické prostredie. Dominantné postavenie v správe miest mal nemecký patriciát, ktorý si ho udržiaval, resp. aj vynucoval počas celého neskorého stredoveku. Hlinené poháre slúžili stredným a chudobným vrstvám a sú odzrkadlením každodenného života obyvateľov miest s výrazným lokálnym charakterom.

POZNÁMKY:

¹ Text prečítaný podľa Prof. J. Nováka.

LITERATÚRA

- BAĎURÍK, J. 1990: Malokarpatské vinohradníctvo v 16. storočí. Bratislava.
- BAXA, P. 1980: Výskumy a nálezy v historickom jadre Bratislavy. In: AVANS v r. 1978. Nitra, s. 39-42.
- BAXA, P. - FERUS, V. 1991: Bratislava meštana Wocha 1242-1291. Katalóg výstavy. Bratislava.
- BRAUNOVÁ, D. 1980: Renesanční a barokní emailové sklo. Plzeň.
- ČAPLOVIČ, D. 1990: Najnovšie poznatky o stredovekom vývoji mesta a živote obyvateľov Košíc. *Archaeologia historica* 15. Brno, s. 87-98.
- ČAPLOVIČ, D. 1991: Sídliiskový vývoj Košíc a okolia v 10.-13. storočí. *Archaeologia historica* 16. Brno, s. 73-84.
- EGYHÁZY-JUROVSKÁ, B. 1984: K nálezom stredovekých hrnčiarskych pecí z Bratislavy. In: Zborník prác Ľ. Kraskovskej. Bratislava, s. 271-281.
- GLAS, 1963: Glas. Kunstgewerbemuseum der Stadt Köln. Köln.
- GOLEBIEWSKI, A. 1992: Ornamentyka późnośredniowiecznych i nowożytnych naczyń szklanych. In: *Kwartalnik historii kultury materialnej* 40, s. 469-491.
- HAJNALOVÁ, E. 1985: K obchodným stykom Bratislavy v stredoveku. *Archaeologia historica* 10. Brno-Nitra, s. 105-108.
- HEJDOVÁ, D. - REICHERTOVÁ, K. 1982: Nález sklárskej pece v bývalém Anežském klášteře v Praze 1, Na Františku. In: *Archaeologia Pragensia*. Praha, s. 169-188.
- HIMMELOVÁ, Z. 1990: Sklo středověkého Brna. *Archaeologia historica* 15. Brno, s. 437-446.
- HOLL, I. 1966: *Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda*. Budapest.
- HOLL, I. 1989: Középkori városi élet - városi építészet. *AE* 114, s. 52-76.
- HOLL, I. 1990: *Ausländische Keramikfunde in Ungarn (14.-15. Jh.)*. *AAHung* 42. Budapest, s. 209-267.
- HOLL, I. 1992: *Köszeg vára a középkorban*. Budapest.
- HOŠŠO, J. 1984: Die Dekoration der Keramik in Hoch- und Spätmittelalter in der Slowakei. In: Zborník FFUK, *Musaica* 17. Bratislava, s. 127-145.
- HOŠŠO, J. 1985: Hrnčiarsstvo v období vrcholného stredoveku na území horného Tekova. *Archaeologia historica* 10. Brno-Nitra, s. 221-228.
- HOŠŠO, J. 1989a: Nádoby na pitie vína v stredoveku. In: Zborník FFUK, *Historica* 39-40. Bratislava, s. 201-214.
- HOŠŠO, J. 1989b: Výsledky historicko-archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici. In: Zborník FFUK, *Historica* 39-40. Bratislava, s. 249-294.
- HOŠŠO, J. 1992: Záchraný výskum vo vežovom dome na Hlavnom námestí v Bratislave. In: AVANS v r. 1991. Nitra, s. 48-49.
- HUNKA, J. 1995: Obchodný život v stredovekých mestách v konfrontácii s numizmatickými archeologickými nálezmi. *Archaeologia historica* 20. Brno-Čelákovice, s. 585-588.
- JANKOVIČ, V. 1987: Vznik mesta Bratislavy. In: *Najstaršie dejiny Bratislavy*. Bratislava, s. 187-197.
- KALESNÝ, F. 1967: Od Zeleného domu k hotelu Carlton. In: *Vlastivedný časopis* 16, č. 2, s. 75-81.
- KRESZ, M. 1976: Die ungarische Töpferzünfte. In: *Volkstümliche Keramik aus Europa*. München, s. 141-154.
- KUNDERA, L. - MĚŘÍNSKÝ, Z. 1987: Nález keramiky z poloviny 16. století v Dolních Věstonicích (okr. Břeclav). *ČMM* 72. Brno, s. 155-161.
- LAMOŠ, T. 1969: Vznik a počiatky mesta Kremnice. Kremnica.
- LESÁK, B. - MINÁRIKOVÁ, M. 1993: Záchrané výskumy v štátnej mestskej pamiatkovej rezervácii Bratislava. In: AVANS v r. 1992. Nitra, s. 80-81.

- LOBBEDEY, U. 1968: Untersuchungen der mittelalterlichen Keramik vornehmlich aus Südwestdeutschland. Berlin.
- MÁČELOVÁ, M. 1996: Požiarom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia v Banskej Bystrici. *Archaeologia historica* 21, v tlači.
- MAIS, A. 1981: Der Kellerfund von Kittsee. Kittsee.
- MARUNIAKOVÁ, M. 1991: Záchranne výskumy archeologického oddelenia MSPSOP v historickom jadre Bratislavy. In: AVANS v r. 1989. Nitra, s. 65.
- MĚCHUROVÁ, Z. 1991: Předběžné výsledky výzkumů na Kapucínském nám. 5 a 8 v Brně. *Archaeologia historica* 16. Brno, s. 145-168.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1993: Otázky kolonizace a interetnických vztahů na středověké Moravě. *Archaeologia historica* 18. Brno-Levoča, s. 99-118.
- MÉSZÁROSOVÁ, K. - POLLA, B. 1983: Stredoveké výrobky z dreva vo svetle archeologických nálezov na Slovensku. *Archaeologia historica* 8, Brno-Praha, s. 299-310.
- MIELKE, H.P. 1977: Glasmuseum Wertheim. Wertheim.
- MICHNA, P. 1970: Ein Massenfund mittelalterlicher Keramik aus Brün, Dvořák-Gasse. *ČMM* 55. Brno, s. 121-156.
- NAWROLSKI, T. 1989: Średniowieczne naczynia kamionkowe typu Dreihäusen z uwzględnieniem z naleziisk z terenu Polski. In: *Kwartalnik historii kultury materialnej* 37, s. 497-512.
- NEKUDA, V. - REICHERTOVÁ, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.
- NOVOTNÝ, B. 1959: Hromadný nález ze 16. stol. v Brně. *Fontes archaeologicae Moraviae I*. Brno, s. 19-23.
- PAJER, J. 1983: Počátky novověké keramiky ve Strážnici. Strážnice.
- PIFFL, A. 1965: Nález stredovekej hrncárskej pece na Primacialnom námestí v Bratislave. In: *Bratislava 1*, s. 63-90.
- POLLA, B. 1979: Bratislava. Západné suburbium. Košice.
- SCHOLKMANN, B. 1982: Mittelalterliche Holzgerät aus Südwestdeutschland. In: *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 10, s. 101-131.
- SLIVKA, M. 1983: Importy lošticekej keramiky na východné Slovensko. In: *Vlastivědný sborník severní Moravy*, 46. Šumperk, s. 61-69.
- SPRUŠANSKÝ, S. 1968: Príspevok k dejinám bratislavského hrnciarstva. *Zborník SNM, História* 8, Bratislava, s. 79-96.
- ŠMAHEL, F. 1990: Archeologické doklady středověké duchovní kultúry. *Archaeologia historica* 15, Brno, s. 295-310.
- VARSÍK, B. 1984: Z osídlenia západného a stredného Slovenska. Bratislava.
- WALOWY, A. 1979: Późnośredniowieczne garncarstwo krakowskie w swietle źródeł archeologicznych. In: *Materiały archeologiczne* 19, s. 5-151.

ÜBER DIE SOGENANNTEN BRATISLAVA-BECHER (EIN BEITRAG ZUR ERKENNTNIS DER GOTISCHEN KERAMIKBECHER)

Jozef Hoško

Bei der Sanierung von mittelalterlichen Häusern in den historischen Stadtkernen wurden zahlreiche Komplexe tönerner Becher gefunden, die spezifisch lokale Formen haben. Auf die spezifische Morphologie der Becher in den archäologischen Funden verwiesen zuerst V. Nekuda in Brünn, später B. Polla in Bratislava und J. Hoško in Kremnica.

Von den archäologischen Funden auf dem Gebiet der Slowakei stammt die größte Anzahl Tonbecher vom Gebiet Bratislavas. Die Entwicklung der Bratislava-Becher können wir in drei Etappen einteilen. In der ersten Etappe, im 14. bis Anfang des 15. Jh. hatten die Becher noch keine stabile Form, und in den geschlossenen Keramikfundkomplexen bildeten sie weniger als 10 % (Abb. 1:1-5). Die Entwicklung der Bratislava-Becher kulminiert in der zweiten Etappe, vom 2. Viertel des 15. bis zur Wende des 15. und 16. Jahrhunderts (Abb. 1:6-10; 2:1-3). In dieser Etappe überwiegen schlanke Formen mit einer hochangesetzten Ausbauchung, die sich gegen Ende des 15. Jahrhunderts weiter nach unten verlagert. Charakteristisch ist die geglättete Oberfläche der Wände und die gleichmäßige dunkelgraue Färbung der Scherbe. In den Keramikfundkomplexen haben die Becher einen Anteil von etwa 30 %. Den Beginn der dritten Etappe können wir um das Jahr 1500 und das Ende um die Mitte des 16. Jahrhunderts datieren (Abb. 2:4-8). Die Becher haben eine hervorgehobene horizontale Dimension durch die breite bauchige Kuppe, einen auffallend verjüngten Fuß und feine horizontale Rillen an der Ausbauchung. Jüngere Formen hatten den Fuß nur angedeutet und einen nach innen gezogenen Rand. Die Becher wurden in einer Oxidationsatmosphäre gebrannt, und ihre Scherbe hat eine leuchtend rosabraune und raunrote Farbe.

Die Gläser dienten zum Wein- und seit dem 16. Jahrhundert auch zum Bierausschank in den Bürgerhäusern, deren Inhaber u.a. Weinberge in der nahen und ferneren Umgebung von Bratislava besaßen. Dieser Gefäßtyp ist ein charakteristisches Produkt der sozioökonomischen Umgebung der mittelalterlichen Städte.